

НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кустовська Оксана Володимирівна

УДК 332.3:63.95(477.41)

**ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ФОРМУВАННЯ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ**

08.00.06 – економіка природокористування
та охорони навколишнього середовища

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Київ – 2008

Дисертацією є рукопис
Робота виконана в Національному аграрному університеті
Кабінету Міністрів України

Науковий керівник -

кандидат економічних наук, доцент
Лоїк Григорій Карлович,
Національний аграрний університет,
завідувач кафедри земельного кадастру

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор,
членкор УААН
Руснак Петро Павлович,
Національний аграрний університет,
професор кафедри аграрної економіки

кандидат економічних наук
Гряник Олександр Васильович,
Державне підприємство
“Дніпропетровський науково-
дослідний та проектний
інститут землеустрою”, директор

Захист відбудеться “18” квітня 2008 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.004.17 в Національному аграрному університеті за адресою: 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 15, навчальний корпус № 3, кім. 65

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного аграрного університету за адресою: 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 13, навчальний корпус № 4, кім. 28

Автореферат розісланий “14” березня 2008 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Л.В. Паламарчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. За період земельної реформи в Україні здійснено перерозподіл державних земель, проведено реформування земельних відносин на засадах рівності прав на землю громадян, юридичних осіб, територіальних громад і держави, в результаті чого змінилися умови та сформувався новий земельний устрій, що визначив форму і зміст землевпорядних дій.

Одним з наслідків земельної реформи стало подрібнення (парцеляція) сільськогосподарських угідь на індивідуальні ділянки різних конфігурацій. У період переходу до ринкових умов, коли створюються нові агроформування без достатнього науково-методичного, організаційного і фінансового забезпечення, порушуються практично всі сівозміни, майже в двічі зросли площі під культурами, які посилюють дії деградаційних процесів, а відтак зростають площі деградованої ріллі. За наявності дрібних землекористувань ускладнюється організація високорентабельного товарного сільськогосподарського виробництва. Тому виникає необхідність в об'єднанні (консолідації) земельних ділянок (земельних часток (паїв) та формування на їх основі сталого сільськогосподарського землекористування товарного типу.

Вивченням формування сільськогосподарського землекористування та використання земельних ресурсів України займалися такі науковці: Д.І. Бабміндра, З.Ф. Бриндзя, С.Ю. Булигін, В.В. Горлачук, Б.М. Данилишин, Д.С. Добряк, П.Г. Казьмір, М.В. Калінчик, О.П. Канащ, В.М. Кривов, В.О. Леонець, Г.К. Лоїк, А.Г. Мартин, В.Я. Месель-Веселяк, І.Ф. Мукомель, Л.Я. Новаковський, С.О. Осипчук, О.Я. Панчук, Б.І. Пархуць, С.П. Погурельський, П.П. Руснак, А.Я. Сохнич, М.Г. Ступень, А.Г. Тихонов, А.М. Третяк, М.А. Хвесик, Г.В. Черевко, А.Д. Юрченко та ін.

У вітчизняній літературі недостатньо висвітлена наукова проблематика комплексного підходу до еколого-економічного обґрунтування формування сільськогосподарського землекористування. Багато аспектів досліджуваної проблеми залишаються невирішеними або є дискусійними й зумовлюють необхідність у глибших і конкретніших наукових обґрунтуваннях процесів формування і розвитку сталого землекористування. Особливої актуальності набуває розробка та конкретизація теоретико-методологічних засад і методичних прийомів еколого-економічного обґрунтування формування сільськогосподарського землекористування. Подальша реструктуризація землекористування, створення і розвиток нових агроформувань на екологічних засадах з урахуванням регіональних особливостей Київської області потребує відповідного наукового обґрунтування, що зумовило вибір теми дисертаційного дослідження.

Здійснення запропонованого дослідження є актуальним, а отримані висновки і рекомендації сприятимуть розвитку теорії і практичній раціоналізації використання та охорони земель у нашій країні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до напряму науково-дослідної роботи: Державного підприємства "Головний науково-дослідний та проектний

інститут землеустрою” “Розробити документацію із землеустрою – спеціальну тематичну карту природно-сільськогосподарського районування Києво-Святошинського району Київської області (з визначенням поліських територій)” (номер державної реєстрації 0105U008139); Українського інституту сільськогосподарських аерофотогеодезичних вишукувань (далі УкрІСГАГВ) “Проведення наукових досліджень та розробка рекомендацій з удосконалення формування системи землеволодінь і землекористувань для забезпечення конкурентоспроможності реформованих суб’єктів сільськогосподарського виробництва з урахуванням регіональних особливостей” (номер державної реєстрації 0105U005683).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні еколого-економічних положень і рекомендацій, спрямованих на формування екологічно безпечного сільськогосподарського землекористування на засадах сталого розвитку.

Згідно з метою дослідження поставлені та вирішені такі завдання:

- визначити тенденції трансформації сільськогосподарського землекористування в процесі земельної реформи та її екологічні, економічні і соціальні наслідки;
- поглибити теоретико-методологічні засади еколого-економічного обґрунтування формування сільськогосподарського землекористування;
- удосконалити еколого-економічний механізм формування сільськогосподарського землекористування на основі консолідації дрібних землекористувань (земельних часток (паїв));
- розробити еколого-економічну модель сталого розвитку землекористування на прикладі Київської області;
- удосконалити методичні підходи до природно-сільськогосподарського районування Київської області;
- сформувати комплекс заходів з екологічної регламентації сільськогосподарського землекористування;
- розробити критерії та визначити еколого-економічну ефективність формування сільськогосподарського землекористування.

Об’єкт дослідження – процеси формування сільськогосподарського землекористування та їх еколого-економічна оцінка в умовах Київської області.

Предмет дослідження – теоретичні, методологічні і прикладні положення та підходи до формування екологічно безпечного сільськогосподарського землекористування, зокрема, їхні регіональні аспекти (на прикладі Київської області).

Методи дослідження. Вибір методів дослідження виконувався на основі комплексного загальнотеоретичного осмислення об’єктивних економічних процесів формування та розвитку сільськогосподарського землекористування. Для вирішення поставлених завдань у роботі використовувалися такі методи: монографічний (при опрацюванні наукових публікацій з питань формування еколого-економічних засад оцінки сучасного стану земель, нормативних документів з питань землекористування, статистичних збірників, енциклопедій); історичний (при аналізі соціальних та економічних передумов

розвитку земельної реформи); економічний аналіз, визначення відносних і середніх величин, індукції та дедукції (при аналізі чинників, що впливають на цінність землі); групування (при аналізі статистичних відомостей обліку кількості та якості земель) та інші.

Інформаційною базою дослідження стали нормативно-правові акти, що регулюють земельні відносини в Україні, оперативні дані Державного комітету статистики України, Державного комітету України із земельних ресурсів, Головного управління земельних ресурсів у Київській області, Головного управління сільського господарства і продовольства України, районних управлінь земельних ресурсів, сільськогосподарських підприємств, статистичні збірники та відповідні літературні джерела.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

вперше:

- обґрунтовано теоретико-методологічні засади і механізм формування однорідних земельних масивів та визначено поняття “однорідний земельний масив”, який являє собою сукупність суміжних землекористувань у межах елементарного водозбірного басейну з однаковим або близьким підкласом агроекологічної придатності ґрунтів для вирощування сільськогосподарських культур;

- розроблено еколого-економічну модель сталого розвитку землекористування на прикладі Київської області, в основу якої покладено принципи сталого розвитку та класифікацію земель для використання за цільовим призначенням у різних галузях економіки.

удосконалено:

- поняття “сільськогосподарське землекористування”, яке ґрунтується на врахуванні особливостей природних, економічних, екологічних та соціальних умов з метою забезпечення потреб населення у високоякісних продуктах харчування за науково обґрунтованими нормами та збереження і відтворення природного середовища;

- методичні підходи до структуризації природно-сільськогосподарського районування території Київської області з виділенням одинадцятого (Броварського) природно-сільськогосподарського району, територія якого була віднесена до другого (Вишгородського) природно-сільськогосподарського району Поліської Правобережної провінції.

отримали подальший розвиток:

- концептуальні підходи до оцінки еколого-економічних засад формування екологобезпечного сільськогосподарського землекористування через консолідацію дрібних землекористувань;

- комплекс заходів з екологічної регламентації сільськогосподарського землекористування, який включає консервацію деградованих та малопродуктивних земель, оптимізацію стану лукопасовищних угідь на засадах екологобезпечного використання, типізацію порушених земель та розробку природоохоронних напрямів їх рекультивациі і використання, визначення площ особливо цінних ґрунтів сільськогосподарських угідь та ін.;

– критерії еколого-економічної ефективності формування сільськогосподарського землекористування, які, на відміну від існуючих, повніше характеризують дохід сільськогосподарських підприємств.

Практичне значення одержаних результатів. Результати досліджень здобувача використані при:

– підготовці програмних документів (довідка Міністерства аграрної політики України № 13-3-15/1050 від 29.08.2007 р.);

– розробці прикладних робіт та рекомендацій з удосконалення формування системи землеволодінь і землекористувань для забезпечення конкурентоспроможності реформованих суб'єктів сільськогосподарського виробництва з урахуванням регіональних особливостей Київської області (довідка УкрІСГАГВ № 144/14 від 20.12.2006 р.);

– впровадженні у навчальний процес Національного аграрного університету (НАУ), Луганського національного аграрного університету (ЛНАУ) і Одеського державного аграрного університету (ОДАУ), зокрема, при виконанні науково-дослідних робіт, підготовці навчальних програм, лекційних курсів та рекомендацій до проведення практичних занять з дисциплін: “Земельний кадастр”, “Землевпорядне проектування”, “Економіка землекористування” (довідки НАУ № 35 від 30.05.2007 р., ЛНАУ № 659 від 4.06.2007 р. і ОДАУ № 01-21/18-451 від 1.06.2007р.).

Особистий внесок здобувача. Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та пропозиції належать особисто здобувачеві і є його науковим доробком. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до вирішення важливого наукового завдання – еколого-економічного обґрунтування формування сільськогосподарського землекористування.

Наукові результати дисертаційного дослідження є внеском у розвиток економічної науки, зокрема, наряду економіка природокористування та охорони навколишнього середовища. В дисертації з наукових праць, опублікованих у співавторстві, використані лише ті положення, які одержані здобувачем особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дослідження обговорювались на засіданнях кафедри земельного кадастру ННІ земельних ресурсів та правознавства Національного аграрного університету і круглого столу “Управління земельними ресурсами в контексті стратегій сталого розвитку” (м. Київ, 2005 р.), оприлюднені на всеукраїнських науково-практичних конференціях: “Перша всеукраїнська конференція молодих вчених аграріїв (м. Київ, 2001 р.), “Всеукраїнська конференція вчених економістів-аграріїв (м. Київ, 2001 р.) та на семи міжнародних наукових конференціях: “Соціально-економічні умови ефективного функціонування АПК у пореформений період” (м. Київ, 2002 р.), “Землевпорядна освіта, наука та виробництво: сьогодення та перспективи очима молодих вчених” (м. Київ, 2003 р.), “Екологічні проблеми сталого розвитку агросфери в умовах реформування земельних відносин та шляхи раціонального використання і охорони земель” (м. Харків, 2005 р.), “Земельні відносини і просторовий

розвиток в Україні” (м. Київ, 2006 р.), “Розвиток земельних відносин в Україні: здобутки, стан та перспективи” (м. Київ, 2006 р.), “Стан та перспективи розвитку юридичної науки та освіти” (м. Київ, 2006 р.).

Публікації. Основні положення дисертації викладені в 19 публікаціях за темою дисертації, з них 12 – у фахових виданнях, 9 публікацій здобувача – одноосібні.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації – 245 сторінок, у тому числі основний зміст – 168 сторінок. У роботі міститься 17 таблиць, 13 рисунків, 12 формул, 4 додатки, список використаних джерел включає 200 найменувань, з них 7 іноземних.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі “**Теоретико-методологічні засади формування сільськогосподарського землекористування в ринкових умовах**” вивчено і проаналізовано вітчизняні і зарубіжні наукові праці та практичні результати минулих років у сфері формування сільськогосподарського землекористування. Розкрито сутність поняття “сільськогосподарське землекористування”.

До найбільш висвітлених аспектів формування сільськогосподарського землекористування можна віднести наукові розробки з протиерозійних заходів, сівозмін, застосування добрив, економічної оцінки земель, а також раціонального використання й охорони земель, оптимальних розмірів господарств. Відзначено, що наявні методики дозволяють визначати ефективність тих чи інших заходів, технологій тощо, але вони переважно стосуються дослідження сільськогосподарського землекористування в цілому в Україні і майже не розкривають регіональних особливостей.

У контексті стратегії сталого розвитку землекористування поняття “сільськогосподарське землекористування” розглядаємо як систему використання, відтворення та поліпшення територіальних і ґрунтових ресурсів держави на основі врахування особливостей природних, соціальних, економічних та екологічних умов.

Стратегічним напрямом використання земель сільськогосподарського призначення є їх екологічна оптимізація, насамперед, встановлення екологічно доцільних та економічно вигідних співвідношень між різними видами сільськогосподарських угідь. Основним критерієм їх розміщення в агроландшафтах, які визначають оптимальне співвідношення між ними, є висока продуктивність агроценозів при мінімально можливих затратах матеріально-енергетичних ресурсів, допустима інтенсивність деградаційних, зокрема, ерозійних процесів, попередження забруднення ґрунтових і поверхневих вод продуктами ерозії. Оцінка існуючих проблем при організації території сільськогосподарських агроформувань зумовлює принципову можливість зосередити виробництво передбачуваної сільськогосподарської продукції на значно меншій площі сільськогосподарських угідь за рахунок виведення з обороту деградованих і малопродуктивних земель, використання яких є низькорентабельним і збитковим.

Основою для встановлення взаємозалежності між природним середовищем і сільськогосподарським виробництвом є природно-сільськогосподарське районування, яке потребує уточнення внаслідок змін, що відбулися у земельному фонді України за період земельної реформи.

У другому розділі **“Оцінка еколого-економічного механізму оптимізації сільськогосподарського землекористування”** розглянуто існуючий стан і проведено оцінку використання земельних ресурсів Київської області, визначено тенденції трансформації сільськогосподарського землекористування у процесі земельної реформи, поглиблено теоретико-методологічні засади формування сільськогосподарського землекористування та запропоновано поняття “однорідний земельний масив”.

Сучасний стан використання земельних ресурсів регіону характеризується такими даними: сільськогосподарська освоєність території області складає 64,3 %, при цьому під сільськогосподарськими угіддями знаходиться 59,6 %, у тому числі під ріллею – 48,7 %, багаторічними насадженнями – 1,4 %, сіножатями – 4,1 %, пасовищами 4,9 %, перелогамі – 0,5 %.

У результаті дослідження встановлено, що в області майже завершена нормативна грошова оцінка сільськогосподарських угідь, яка є їх основним показником вартості. Загальна вартість земель сільськогосподарського призначення станом на 01.01.2006 р. складала 15422,4 млн грн. Середня вартість 1 га сільськогосподарських угідь – 9386,2 грн., 1 га ріллі – 9474,0 грн.

Встановлено, що середня площа сільськогосподарських угідь господарства області становить 1753,3 га (у природно-сільськогосподарській зоні Полісся – 1249,9 га, у Лісостепу – 1866,3 га). Питома вага орендованої землі на господарство по області – 91,4 %, в тому числі по всіх господарствах Полісся – 82,7 %, Лісостепу – 92,7 %. Середній розмір орендної плати за 1 га сільськогосподарських угідь складає по області 131,8 грн. (у природно-сільськогосподарській зоні Полісся – 59,6 грн., Лісостепу – 141,5 грн.) (табл. 1). Одним із незаперечних досягнень земельної реформи є запровадження оренди землі. Але майже половина площі земельних часток (паїв) здається в оренду терміном до 5 років. Короткострокова оренда є перепоною капіталовкладень для довгострокового поліпшення землі. Відповідно до таблиці 1 питома вага орендованої землі в недержавних сільськогосподарських підприємств становить 97 %, тобто веде до глобалізації оренди землі і загрожує виснаженню ґрунтів через недотримання орендарями умов угоди, які заради прибутку вирощують вигідні їм сільськогосподарські культури.

У сільському господарстві важливим чинником ефективності є якість земельних угідь. За останні роки не ведуться дієві заходи з охорони земель, картографування земельних угідь, ґрунтових обстежень, визначення територій техногенного забруднення земель. Через суттєве скорочення бюджетного фінансування землеохоронних і меліоративних заходів ґрунти регіону зазнали значних негативних змін.

Аналіз структури сільськогосподарських підприємств за економічними

**Співвідношення між власною та орендованою площами
сільськогосподарських угідь в господарствах Київської області ***

Організаційні форми господарювання	Середня площа сільськогосподарських угідь, га	Питома вага орендованих сільськогосподарських угідь, %	Середня площа ріллі, га	Питома вага орендованої ріллі, %	Орендна плата за 1 га, грн
Природно-сільськогосподарська зона Полісся					
1. Державні підприємства	1290,1	5,7	1005,1	7,3	–
2. Недержавні підприємства: господарські товариства	1499,9	92,2	1319,3	93,1	67,9
приватні підприємства	1259,3	100	1099,9	100	56,3
сільськогосподарські виробничі кооперативи	686,4	93,5	599,8	94,5	33,5
селянські(фермерські) господарства	2287,7	98,1	2239,3	98,1	52,5
інші господарства	88,5	91,5	81,0	100	80,2
Всього	1249,9	82,7	1090,3	84,8	59,6
Природно-сільськогосподарська зона Лісостепу					
1. Державні підприємства	1663,8	4,4	1491,8	4,1	107,0
2. Недержавні підприємства: господарські товариства	2007,9	96,1	1906,5	96,8	134,8
приватні підприємства	1660,2	99,5	1590,5	100	98,6
сільськогосподарські виробничі кооперативи	1576,4	98,6	1416,6	99,5	153,0
селянські(фермерські) господарства	1462,1	90,2	1439,2	90,2	177,6
інші господарства	2118,1	100	1969,1	100	141,4
Всього	1866,3	92,7	1764,3	93,5	141,5
Разом по Київській області	1753,3	91,4	1640,8	92,4	131,8

* Розроблено здобувачем за даними Державного комітету статистики України (форма № 50 – ст ”Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств за 2006 рік”)

показниками та розміром сільськогосподарських угідь показав, що в досліджуваному регіоні переважають сільськогосподарські підприємства, основою формування яких є оренда землі. Збільшення площ сільськогосподарського землекористування за рахунок оренди є одним із шляхів концентрації сільськогосподарського виробництва. Найбільшу частину угідь селяни передали в оренду господарствам, які створені на базі колишніх колективних сільськогосподарських підприємств.

Визначено, що в державних сільськогосподарських підприємствах переважає натуральна форма оплати (згідно з угодами) за користування земельними ділянками (до 90 % від усіх виплат), у приватних – до 80 % виплат є грошові розрахунки. Спостерігається значна полярність орендної плати: у сільськогосподарських підприємствах природно-сільськогосподарської зони Полісся в межах 33,5 – 80,2 грн. за 1 га сільськогосподарських угідь, а зони Лісостепу – 98,6 – 177,6 грн. На орендну плату впливає величина орендованої площі сільськогосподарських угідь, відсутність конкурентного середовища на передачу земельних ділянок в оренду, ефективність господарювання, а також низька (або зовсім відсутня) інформованість селян щодо прав орендарів і орендодавців. Наявність таких розбіжностей в оплаті за оренду землі свідчить про недосконалість законодавчих і нормативних актів щодо оренди землі. Також пропонується за основний показник вартості сільськогосподарських угідь приймати прибуток сільськогосподарського підприємства, який об'єктивніше відображає їх цінність. Орендна плата має становити не менше 10–15 % від прибутку сільськогосподарського підприємства.

Визначена тенденція, що селянські (фермерські) господарства в зоні Полісся стають прибутковішими і значно випереджають господарські товариства та приватні сільськогосподарські підприємства (їх прибуток від сільськогосподарської діяльності на 100 га сільськогосподарських угідь становить 54,3 тис. грн., у тому числі у рослинництві – 48,0 тис. грн.), рентабельність сільськогосподарської діяльності цих підприємств найвища – 29,7 %. Збитковими виявились сільськогосподарські кооперативи та державні сільськогосподарські підприємства. У господарствах Лісостепу за прибутком і рентабельністю на першому місці є також селянські (фермерські) господарства (26,0 тис. грн. та 29,7 % відповідно). Із значно меншими показниками економічної ефективності працюють усі інші форми господарювання (табл. 2). Рівень рентабельності продукції рослинництва сільськогосподарських підприємств має свої відмінності, які зумовлені, насамперед, зміною родючості ґрунтів та їх придатністю для вирощування сільськогосподарських культур.

У результаті регресійного аналізу статистичних показників у розрізі адміністративних районів, сільське господарство яких є прибутковим, виявлено позитивну залежність між середньою площею орних земель господарства та їх прибутковістю. Так, кожен додатковий гектар площі господарства у середньому збільшує його прибутковість на 66,2 грн. Це дає підстави стверджувати, що збільшення розміру господарств на Київщині сприятиме підвищенню їх економічної ефективності. Тому оптимізація господарств має

**Витрати та ефективність використання сільськогосподарських угідь
в рослинництві господарствами Київської області ***

Організаційні форми господарювання	Витрати на обробіток 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн	Активи на 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн	Товарна продукція на 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн	Прибуток на 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн	Рентабельність сільськогосподарської діяльності, %
Природно-сільськогосподарська зона Полісся					
1. Державні підприємства	270,5	1538,1	249,1	-8,8	-3,4
2. Недержавні підприємства: господарські товариства	234,7	1472,9	283,4	45,1	18,9
приватні підприємства	63,3	92,8	68,5	16,1	30,6
сільськогосподарські виробничі кооперативи	40,4	512,1	15,1	-3,6	-19,4
селянські (фермерські) господарства	167,9	322,0	209,4	48,0	29,7
інші господарства	0	9321,2	0,0	0	-
Всього	192,0	1157,1	217,4	29,3	15,5
Природно-сільськогосподарська зона Лісостепу					
1. Державні підприємства	114,9	953,2	91,8	2,4	2,7
2. Недержавні підприємства: господарські товариства	144,3	515,0	136,6	11,7	9,4
приватні підприємства	146,4	319,8	125,6	16,4	15,0
Сільськогосподарські виробничі кооперативи	126,0	487,8	89,2	13,8	18,2
селянські(фермерські) господарства	119,6	165,4	113,6	26,0	29,7
інші господарства	129,5	199,6	132,5	15,0	12,8
Всього	141,0	479,2	128,4	12,7	11,0
Разом по Київській області	147,7	567,7	140,1	14,9	11,9

* Розроблено здобувачем за даними Державного комітету статистики України (форма № 50 – сг "Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств за 2006 рік")

здійснюватися в цьому напрямі.

Встановлено, що подрібнення сільськогосподарських угідь на індивідуальні земельні ділянки ускладнило організацію високорентабельного товарного сільськогосподарського виробництва. Тому виникла потреба в їх об'єднанні (консолідації). Консолідація сільськогосподарських земель є комплексом технічних, економічних та юридичних дій, здійснюваних з метою оптимізації розмірів і розміщення земельних ділянок, створення сприятливих умов для господарської діяльності сільськогосподарських підприємств, організації системи заходів з підвищення родючості ґрунтів та запобігання їхньої деградації.

Запропоновано і розкрито зміст поняття “однорідний земельний масив”, під яким ми розуміємо сукупність суміжних землекористувань у межах елементарного водозбірного басейну, ґрунтовий покрив сільськогосподарських угідь яких характеризується однаковим (або близьким) підкласом агроекологічної придатності ґрунтів для вирощування сільськогосподарських культур. Обґрунтовано методичні засади і механізм формування однорідних земельних масивів у межах одного елементарного водозбірного басейну, що при правильній організації території дозволить запобігти водній ерозії ґрунтів. Однорідні земельні масиви пропонується формувати відповідно до придатності ґрунтів для вирощування основних сільськогосподарських культур з урахуванням конкретних особливостей природно-екологічних умов середовища за п'ятьма підкласами придатності. Перший підклас – найбільш придатні ґрунти, на яких допускається вирощування усіх культур без будь-яких обмежень; другий підклас – середньої придатності ґрунти з одним обмеженням, яке може усуватися агротехнічними заходами без додаткових затрат; третій підклас – обмежено придатні ґрунти з кількома негативними ознаками, усунення яких потребує додаткових затрат, але без докорінної меліорації; четвертий підклас – низької придатності ґрунти, поліпшення яких можливе докорінною меліорацією і п'ятий підклас – непридатні ґрунти.

Пропонується здійснювати формування однорідних земельних масивів на основі комплексного вивчення матеріалів досліджень ґрунтового покриття, кліматичних показників, рельєфу, даних природно-сільськогосподарського районування території, агробіологічних вимог сільськогосподарських культур тощо, а також визначення підкласу придатності ґрунтів під різні культури, обчислення площі орних земель за виділеними підкласами придатності та оконтурювання суміжних землекористувань, що належать до одного підкласу придатності. Придатність ґрунтів орних земель для вирощування сільськогосподарських культур характеризується ступенем відповідності якості ґрунтів їх агробіологічним вимогам і здатності продукувати належний урожай. Для формування однорідних земельних масивів за доцільністю їх використання розглядаються землекористування, що були утворені внаслідок роздержавлення та приватизації земель, зокрема земельні частки (паї), надані для ведення товарного сільськогосподарського виробництва. Умови землекористування поліпшаться шляхом укрупнення невеликих за розмірами земельних ділянок, усунення недоліків існуючих землекористувань (далекоземелля, черезсмужжя,

вклинювання), встановлення раціонального складу і площі угідь, поліпшення їх меліоративного стану і ліквідації меліоративної невпорядкованості території (осушення, культуртехнічні роботи, реконструкція меліоративних систем та ін.), вирівнювання агрофону для створення агротехнічної однорідності полів, внесення органічних і мінеральних добрив тощо.

У третьому розділі **”Шляхи удосконалення формування сільськогосподарського землекористування в Київській області”** представлена еколого-економічна модель сталого розвитку землекористування, удосконалено методичні підходи до структуризації природно-сільськогосподарського районування території, сформований комплекс заходів з екологічної регламентації та здійснена оцінка еколого-економічної ефективності формування сільськогосподарського землекористування.

В основу еколого-економічної моделі покладені критерії, які базуються на класифікації земель за придатністю для використання в різних галузях економіки і закономірності про взаємозв'язки компонентів природного середовища, зокрема, земельних ресурсів та антропогенного навантаження на них. Обґрунтовано оптимальні розміри площ різних за функціональним призначенням угідь Київської області в розрізі адміністративних районів. Проведений розподіл земель на три групи, які відповідають основним функціональним типам навколишнього середовища: агроландшафтному, середовищестабілізуючому та призначеному для забудови (сельбищному). Співвідношення між цими групами земель становить 50–55 %, 30–35 % і 10–20 %. Наведені цифри коригуються специфікою ландшафтно-екологічної структури і соціально-економічних умов конкретного регіону. Такий підхід дозволяє обґрунтувати пропозиції з організації використання й охорони земель, їх перерозподілу між галузями економіки з урахуванням потреб сільського, лісового і водного господарств, промисловості, транспорту, енергетики, просторового розвитку поселень, земель оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення.

Першу групу складають землі сільськогосподарського призначення, їх площа становитиме 1567,6 тис. га (56,4 % від загальної площі області).

До другої групи належать землі середовищестабілізуючого значення, а саме: землі лісового та водного, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення. Згідно з розробленою еколого-економічною моделлю сталого розвитку землекористування Київської області, понад 30 % її площі мають залишатися в природному чи близькому до нього стані і можуть використовуватися при відповідних достатньо жорстких регламентаціях. Площа середовищестабілізуючих земель становитиме 965,7 тис. га (34,7 % від загальної площі області).

До третьої групи належать землі, які призначені для забудови та розташування об'єктів галузей економіки (сельбищні), а саме: житлової та громадської забудови, промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення. Оптимізація використання земель цієї групи

орієнтована на зниження техногенного навантаження у промислових районах, де зосереджено надмірну кількість підприємств. Їх площа становитиме 247,8 тис. га (8,9 % від загальної площі області).

Показники моделі сталого розвитку землекористування Київської області підтвердилися проведеними нами обчисленнями за методами математичної статистики на предмет точності усередненого прогнозу щодо формування типів навколишнього природного середовища.

Уточнено природно-сільськогосподарське районування території Київської області та складено її схему. Виділено Броварський – одинадцятий природно-сільськогосподарський район у межах лівобережної частини Вишгородського і Броварського адміністративних районів, який був віднесений до Вишгородського (другого природно-сільськогосподарського району) та визначено його площу, яка становить 116,2 тис. га, з них сільськогосподарських угідь – 35,8 тис. га, в тому числі рілля – 16,5 тис. га, багаторічні насадження – 1,8 тис. га, сіножаті – 9,9 тис. га та пасовища – 7,6 тис. га. Ліси та інші лісовкриті площі займають 40,3 тис. га, забудовані землі – 3,5 тис. га, відкриті заболочені землі – 2,8 тис. га, під водою – 31,9 тис. га, інші землі – 1,9 тис. га..

Запропонована система заходів з екологічної регламентації сільськогосподарського землекористування включає консервацію деградованих та малородючих ґрунтів орних земель, трансформацію лукопасовищних угідь на засадах екологічно доцільного використання, рекультивацію порушених земель, здійснення протиерозійних заходів, екологічні обмеження у сільськогосподарському землекористуванні та ін. Обґрунтовано, що одним із головних заходів з екологічної оптимізації агроландшафтів є консервація деградованих і малородючих ґрунтів орних земель. Суть консервації полягає у попередженні подальшої деградації земель шляхом їх трансформації або припинення господарського використання і створення умов для відновлення родючості ґрунтів. Із загальної площі деградованої і малопродуктивної ріллі – 124,6 тис. га під реабілітацію (тимчасову консервацію) підпадає 50,1 тис. га, трансформується в інші угіддя 74,5 тис. га, в тому числі під сіножаті – 33,4 тис. га, пасовища – 5,4 тис. га, ліс – 32,7 тис. га, на самовідновлення природних екосистем (регенерацію) – 3,0 тис. га. За розрахунками, консервація деградованих та малопродуктивних земель Київської області зменшить прямі збитки в розмірі 66,5 грн. на 1 га, що становить понад 8 млн грн. щорічно. Реалізація запропонованих заходів з консервації деградованих і малородючих ґрунтів орних земель і трансформації лукопасовищних угідь дозволяє отримати оптимізовану в екологічному відношенні структуру земельних угідь Київської області (табл. 3).

У цілому в Київській області сільськогосподарська освоєність становитиме 56,5 %, розораність 44,6 %, тобто зменшиться відповідно на 3,2 % і 4,2 % відносно існуючого стану. В той же час збільшиться питома вага територій з постійним рослинним покривом – сіножатей з 4,1 до 5,2 %, лісів та інших лісовкритих площ з 23,1 до 24,2 %. Площа багаторічних насаджень і боліт залишається майже на існуючому рівні.

Екологічно оптимізована структура земельних угідь Київської області*

№ з/п	Адміністративний район	Загальна площа, га	Земельні угіддя, %				
			сільськогосподарські угіддя		ліси та інші лісовкриті площі	води	інші землі
			всього	в тому числі рілля			
1.	Баришівський	95763,0	73,4	56,4	12,8	1,1	12,7
2.	Білоцерківський	127676,0	75,4	68,3	10,8	2,3	11,5
3.	Богуславський	77183,0	61,5	49,3	27,6	1,0	9,9
4.	Бориспільський	148500,0	53,9	41,5	22,5	10,9	12,7
5.	Бородянський	93396,0	44,7	27,8	45,3	1,5	8,5
6.	Броварський	118780,0	67,0	44,0	18,9	2,3	11,8
7.	Васильківський	118439,0	71,7	60,9	16,1	1,8	10,4
8.	Вишгородський	203100,0	21,8	11,3	45,9	23,6	8,7
9.	Володарський	64626,0	78,5	70,4	10,4	1,7	9,4
10.	Згурівський	76308,0	80,3	69,6	3,1	1,4	15,2
11.	Іванківський	361615,0	20,5	12,9	45,6	11,8	22,1
12.	Кагарлицький	92562,0	77,5	66,3	7,5	3,9	11,1
13.	Києво-Святошинський	72564,0	55,4	41,5	28,9	2,1	13,6
14.	Макарівський	136395,0	59,8	46,3	30,4	1,1	8,7
15.	Миронівський	90424,0	76,6	63,1	11,2	1,9	10,3
16.	Обухівський	77300,0	60,6	43,0	17,0	9,4	13,0
17.	Переяслав-Хмельницький	145600,0	61,2	49,2	14,1	16,2	8,5
18.	Поліський	128847,0	22,5	16,1	48,9	0,9	27,7
19.	Рокитнянський	66151,0	67,4	59,8	21,5	2,1	9,0
20.	Сквирський	97960,0	80,9	71,6	7,4	1,9	9,8
21.	Ставищенський	67393,0	79,1	69,6	9,8	1,6	9,5
22.	Таращанський	75766,0	72,4	59,5	15,2	2,6	9,8
23.	Тетіївський	75754,0	76,7	64,7	9,7	2,6	11,0
24.	Фастівський	89695,0	60,9	53,0	25,0	1,5	12,6
25.	Яготинський	79325,0	81,8	70,3	2,4	3,0	12,8
	Всього	2810065	55,8	44,5	24,2	6,1	13,9

* Розроблено здобувачем за даними Державного комітету України із земельних ресурсів за 2006р.

Враховуючи типи порушень, форми рельєфу техногенних ландшафтів, способи рекультивації, види господарського використання рекультивованих земель та інші критерії виділено п'ять типів порушених земель та запропоновано напрями їх рекультивації.

Здійснена порівняльна оцінка якості ґрунтів орних земель і проведено розрахунок показників виробництва продукції рослинництва на гірших землях у розрізі природно-сільськогосподарських районів.

Розрахунок еколого-економічної ефективності запровадження моделі сталого землекористування здійснено на основі аналізу соціально-економічних наслідків її реалізації для кожної групи земель за функціональним використанням. Враховуючи, що для реалізації моделі потрібен певний час, нами було визначено ефективність на середньострокову перспективу терміном на 10 років. У результаті запровадження моделі сталого розвитку землекористування спостерігатиметься зростання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції. В цьому контексті для оцінки економічної ефективності формування сільськогосподарського землекористування прийнята динаміка показників цін реалізації і собівартості виробництва однієї тонни зерна. Всього прибуток і сплата податків товаровиробниками сільськогосподарської продукції орієнтовно становитиме 2,2 млрд грн. Економічна ефективність при використанні моделі на землях оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення становитиме близько 500 млн грн., а на землях житлової та громадської забудови, промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення оцінюється в 550 млн грн. Найбільш затратними заходами на цих землях є рекультивація порушених земель, економічна ефективність якої відобразиться за межами строку реалізації моделі.

Загальна економічна ефективність впровадження моделі сталого розвитку землекористування оцінюється у 3,3 млрд грн.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення формування сільськогосподарського землекористування і запропоновано нове вирішення цієї наукової задачі, а саме:

1. Теоретично обґрунтовано еколого-економічне формування сільськогосподарського землекористування, яке орієнтоване на встановлення екологічно доцільного та економічно вигідного співвідношення між різними видами земельних угідь. Аналіз комплексу існуючих проблем зумовлює об'єктивну необхідність зосередити виробництво сільськогосподарської продукції на значно меншій площі сільськогосподарських угідь шляхом виведення з інтенсивного використання деградованих і малопродуктивних земель та консолідації дрібних землекористувань.

2. Сільськогосподарське землекористування є системою використання земель, відтворення та поліпшення ґрунтів з врахуванням економічних, екологічних і соціальних умов з метою забезпечення потреб населення у

високоякісних продуктах харчування за науково обґрунтованими нормами та збереження сприятливого навколишнього середовища.

3. У результаті дослідження найбільш пристосованими до ринкових умов виявилися селянські (фермерські) господарства, рівень рентабельності яких становить 29,7%. Таким чином, ці господарства виступають тією формою господарювання, яка найбільшою мірою здатна стримувати спад виробництва сільськогосподарської продукції рослинництва, і відіграють провідну роль у вирішенні продовольчої проблеми області.

4. В цілому в області спостерігається тенденція до збільшення орендної плати в залежності від росту товарної продукції. Орендна плата за 1 га сільськогосподарських угідь зони Лісостепу у 2,5 рази більша, ніж у зоні Полісся. Значна диференціація виплат орендної плати свідчить про недосконалість законодавчих і нормативних актів, зокрема закону “Про оренду землі”. Пропонується за основний показник вартості сільськогосподарських угідь приймати прибуток сільськогосподарського підприємства, який найоб’єктивніше відображає їх цінність.

5. Дієвим еколого-економічним механізмом оптимізації сільськогосподарського землекористування в сучасних умовах виступає консолідація дрібних сільськогосподарських землекористувань, під якою розуміється комплекс технічних, економічних та юридичних дій, здійснюваних з метою формування сприятливих умов для господарської діяльності сільськогосподарських підприємств, підвищення родючості ґрунтів та запобігання їх деградації.

6. Просторовою основою для ефективного використання та охорони земель сільськогосподарського призначення є формування однорідних земельних масивів за рахунок суміжних землекористувань у межах елементарного водозбірного басейну, ґрунтовий покрив яких характеризується однаковим або близьким підкласом агроекологічної придатності для вирощування сільськогосподарських культур.

7. Механізм формування однорідного земельного масиву полягає у визначенні підкласу придатності ґрунтів для вирощування основних сільськогосподарських культур, обчисленні площі орних земель за виділеними підкласами придатності та формуванні суміжних землекористувань, що належать до одного підкласу придатності. Підкласи однорідних земельних масивів за придатністю ґрунтів для вирощування сільськогосподарських культур діляться на: найбільш придатні, середньої придатності, обмежено придатні, низької придатності, непридатні.

8. Еколого-економічна модель сталого розвитку землекористування, яка розроблена для Київської області, базується на класифікації земель за цільовим призначенням (для різних галузей економіки) з дотриманням принципу оптимального співвідношення між трьома основними функціональними типами навколишнього середовища, а саме: агроландшафтним, середовищестабілізуючим, сельбищним.

9. Враховуючи еколого-економічну диференціацію характеру взаємозв’язків між природним середовищем та сільськогосподарським

виробництвом, удосконалено схему природно-сільськогосподарського районування Київської області шляхом виділення одинадцятого (Броварського) природно-сільськогосподарського району, територія якого раніше входила до другого (Вишгородського) природно-сільськогосподарського району.

10. Виходячи із сучасного стану досліджуваного регіону, до складових еколого-економічної регламентації сільськогосподарського землекористування запропоновано включити: консервацію деградованих та малородючих ґрунтів орних земель, трансформацію лукопасовищних угідь на засадах екологічно доцільного використання, рекультивацію порушених земель, протиерозійні заходи та ін. З метою забезпечення екологічної стабільності пропонується вилучити з активного сільськогосподарського використання 124,6 тис. га деградованих і малопродуктивних земель, які перебувають у кризовому та катастрофічному стані і перевести їх на консервацію, у тому числі 50,1 тис. га під реабілітацію, 74,5 тис. га під трансформацію, з них 32,7 тис. га – під заліснення.

11. У результаті формування екологобезпечного сільськогосподарського землекористування і впровадження моделі сталого розвитку землекористування зменшиться сільськогосподарська освоєність території Київської області на 3,2 %, розораність на 4,2 %, збільшиться площа лісового фонду на 1,1 %, що сприятиме оптимізації екологічного стану регіону.

Екологічна ефективність від впровадження запропонованої моделі оцінюється понад 1,7 млрд грн., а економічна ефективність – 2,2 млрд грн.

СПИСОК НАУКОВИХ ПРАЦЬ ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Кустовська О.В. Управління земельними ресурсами в умовах земельної реформи в Україні // Науковий вісник НАУ. – 2001. – Вип. 40. – С. 334–337.

2. Кустовська О.В. Окремі аспекти створення земельно-інформаційної системи у складі державного земельного кадастру // Науковий вісник НАУ. – 2002. – Вип. 52. – С. 237–240.

3. Кустовська О.В. Деградація агроландшафтів та економічне стимулювання за покращення продуктивності земель // Науковий вісник НАУ. – 2002. – Вип. 59. – С. 326–334.

4. Панчук О.Я., Кустовська О.В. Деякі аспекти економіко-екологічного механізму вдосконалення системи управління земельними ресурсами // Землевпорядний вісник. – 2003. – № 3. – С. 91–95 (здобувачем висвітлені екологічні проблеми використання земель сільськогосподарського призначення, узагальнено основні напрями ландшафтного проектування).

5. Кустовська О.В. Економічне стимулювання за покращення продуктивності земель Київської області // Вісник ЛДАУ. – 2004. – № 7. – С. 72–76.

6. Кустовська О.В. Особливості формування сільськогосподарських землекористувань в пореформений період // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2005. – Вип. 3 (31). – С. 70–78.

7. Кустовська О.В. Обмеження у використанні земель при реформуванні землеволодінь: встановлення та оцінка // Вісник ХНТУСГ. – 2006. – Вип. 35. – С. 150–159.

8. Кустовська О.В. Формування сталої ландшафтної структури землеволодіння та землекористування (в умовах Київської області) // Землеустрій і кадастр. – 2006. – № 1. – С. 80–89.

9. Кустовська О.В. Відтворення земельного та лісового природно-ресурсного потенціалу в умовах Київської області // Вісник ЛДАУ. – 2006. – № 9. – С. 61–66.

10. Лоїк Г.К., Кустовська О.В. Проблеми концентрації сільськогосподарського землекористування в умовах завершення земельної реформи // Науковий вісник НАУ. – 2006. – Вип. 104. – С. 193–197 (здобувачем запропоновано поняття “однорідний земельний масив”, а також шляхи здійснення концентрації сільськогосподарського землекористування).

11. Кустовська О.В., Осипчук С.О. Розпоряджались землею маємо адекватно // Землевпорядний вісник. – 2007. – № 2. – С. 29–32 (здобувачем введено в науковий обіг і розкрито зміст поняття “однорідний земельний масив”).

12. Кустовська О.В. Удосконалення природно-сільськогосподарського районування Київської області // Землеустрій і кадастр. – 2007. – № 2. – С. 77–82.

Тези доповідей, матеріали наукових конференцій

13. Кустовська О.В. Правове забезпечення ведення державного земельного кадастру // Матеріали Всеукраїнської конференції вчених-економістів-аграріїв “Організація виробництва та земельні відносини” (частина II) (м. Київ, 22 листопада 2001 р.). – К.: ІАЕ УААН, 2001. – С. 287–291.

14. Кустовська О.В. Економіко-екологічні важелі удосконалення регіональної системи управління землекористуванням в Київській області // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Землевпорядна освіта, наука та виробництво: сьогодення та перспективи очима молодих вчених” (м. Київ, 25 лютого 2003 р.). – К.: ТОВ “ЦЗРУ”, 2003. – С. 261–267.

15. Кустовська О.В. Земельна реформа та її наслідки у трансформації землекористувань Київської області // Матеріали Міжнародної наукової конференції студентів та аспірантів “Екологічні проблеми сталого розвитку агросфери в умовах реформування земельних відносин та шляхи раціонального використання і охорони земель” (м. Харків, 4–7 жовтня 2005 р.). – Харків: ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, 2005. – С. 146–148.

16. Кустовська О.В. Земельний і лісовий природно-ресурсні потенціали Київської області – як основа економічного зростання // Матеріали засідання круглого столу “Управління земельними ресурсами в контексті стратегій сталого розвитку” (м. Київ, 25 листопада 2005 р.). – К.: НАУ, 2005. – С. 304–309.

17. Дорош Й.М., Стецюк М.П., Процевська С.В., Кустовська О.В. Проблеми удосконалення земельних відносин у Київській області //

Матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції “Земельні відносини і просторовий розвиток в Україні” (частина II) (м. Київ, 13–14 квітня 2006 р.). – К.: РВПС України НАН України, 2006. – С. 239–242 (здобувачем проаналізовано земельний фонд Київської області).

18. Осипчук С.О., Кустовська О.В. Консолідація сільськогосподарського землекористування – як передумова сталого розвитку аграрного сектору економіки // Матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції “Земельні відносини і просторовий розвиток в Україні” (частина II) (м. Київ, 13–14 квітня 2006 р.). – К.: РВПС України НАН України, 2006. – С. 76–78 (здобувачем висвітлено поняття консолідація сільськогосподарських земель, запропоновані способи здійснення консолідації).

19. Лоїк Г.К., Кустовська О.В. Правове забезпечення консервації деградованих, малопродуктивних і техногенно забруднених земель // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Стан та перспективи розвитку юридичної науки та освіти” (м. Київ, 17–18 листопада 2006 р.). – К.: Вид-во “Магістр – XXI сторіччя”, 2007. – С. 87–91 (здобувачем запропоновано напрями консервації деградованих, малопродуктивних і техногенно забруднених земель та визначена їх площа по Київській області).

Кустовська О.В. Еколого-економічне обґрунтування формування сільськогосподарського землекористування. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища. – Національний аграрний університет, Київ, 2008.

У дисертації розроблено теоретико-методологічні засади та методичні підходи до обґрунтування формування сільськогосподарського землекористування. Визначено тенденції трансформації сільськогосподарського землекористування в процесі земельної реформи на регіональному рівні та здійснено еколого-економічну оцінку її наслідків. Встановлено передумови формування товарного сільськогосподарського виробництва через об’єднання (консолідацію) дрібних землекористувань. Запропоновано поняття “однорідний земельний масив”. Визначено еколого-економічні напрями трансформації угідь, рівень обґрунтованості однорідних земельних масивів, механізм їх формування за доцільністю використання, критерії класифікації однорідних земельних масивів за придатністю ґрунтів для вирощування сільськогосподарських культур.

Запропонована еколого-економічна модель сталого розвитку землекористування (на прикладі Київської області), в основу якої покладені принципи сталого розвитку та класифікацію земель для використання за цільовим призначенням. Удосконалено методичні підходи до природно-сільськогосподарського районування та уточнено схему природно-сільськогосподарського районування Київської області. Обґрунтовано комплекс заходів з екологічної регламентації сільськогосподарського землекористування.

Обчислено еколого-економічну ефективність формування оптимального за розмірами та екологобезпечного сільськогосподарського землекористування.

Ключові слова: сільськогосподарське землекористування, консолідація, придатність земель, однорідний земельний масив, модель, оптимізація, економічна ефективність.

Кустовская О.В. Эколого-экономическое обоснование формирования сельскохозяйственного землепользования. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.06. – экономика природопользования и охрана окружающей среды. – Национальный аграрный университет, Киев, 2008.

В диссертации разработаны теоретико-методологические основы и методические подходы к эколого-экономическому обоснованию формирования сельскохозяйственного землепользования. Проанализированы тенденции трансформации сельскохозяйственного землепользования в процессе земельной реформы на региональном уровне и выполнена эколого-экономическая оценка ее последствий. Определены предпосылки формирования товарного сельскохозяйственного производства путем объединения (консолидации) мелких землепользований. Предложено понятие "однородный земельный массив". Установлены эколого-экономические направления трансформации угодий, уровень обоснования однородных земельных массивов, механизм их формирования по целесообразности использования, критерии классификации однородных земельных массивов по пригодности почв для выращивания сельскохозяйственных культур.

Разработана эколого-экономическая модель устойчивого развития сельскохозяйственного землепользования (на примере Киевской области) в основу которой положены принципы стабильного развития и классификация земель для использования по целевым назначениям. Обоснованы площади различных по функциональным назначениям угодий Киевской области в пределах административных районов. Произведен раздел земель на три группы, которые определяют основные функциональные типы природной среды: агроландшафтный, средостабилизирующий и селительный. Соотношение между этими группами земель – 50–55 %, 30–35 % и 10–20 %. Такой подход позволит обосновать предложения при организации использования и охраны земель, их перераспределение между отраслями экономики с учетом потребностей сельского, лесного и водного хозяйств, промышленности, транспорта, энергетики и другого назначения.

Усовершенствованы методические подходы к природно-сельскохозяйственному районированию и уточнена схема природно-сельскохозяйственного районирования Киевской области путем выделения одиннадцатого (Броварского) природно-сельскохозяйственного района, территория которого была отнесена ко второму (Вышгородскому) природно-сельскохозяйственному району, а так же разработана его эколого-хозяйственная характеристика.

Определены элементы комплекса экологической регламентации сельскохозяйственного землепользования. Определена эколого-экономическая эффективность формирования оптимального сельскохозяйственного землепользования.

Ключевые слова: сельскохозяйственное землепользование, консолидация, пригодность земель, однородный земельный массив, модель, оптимизация, экономическая эффективность.

Kustovs'ka O. Ecological and economic foundation of agricultural land use formation. – Manuscript.

The dissertation to obtain a scientific degree of candidate of economical sciences in specialty 08.00.06 – economics of land use and environmental protection. – National Agrarian University, Kyiv, 2008.

The dissertation deals with the study and working out of theoretical and methodological principles and the substantiation of practical aspects of agricultural land use formation.

Theoretical and methodological principles and methodic to ecological and economic foundation of agricultural land use formation have been considered. The trends to transformation of agricultural land use in the process of land reform at the regional level have been analyzed. Economic and ecological valuation of its results has been carried out. The preconditions formation through unification (consolidation) of small land users – have been determined. The concept “uniform land massif” has been proposed. Ecological and economic directions of farm lands transformation, the level of substantiation of uniform land massifs, the mechanism of its formation according to use expediency, the criteria of uniform land massifs classification according to soil usefulness for agricultural crops growing have been determined.

Ecological and economic model sustainable land use (on the example of Kyiv region) has been worked out. The principles of sustainable development out land classification for use according to target function form the basis of this model. Methods of substantiated. The scheme of agricultural and environmental areas of Kyiv region has been classified. The elements of ecological regulation of agricultural land us has been calculated.

Key words: agricultural land use, consolidation, land usefulness, uniform land massif, model, optimization, economic efficiency.

Підписано до друку 29.02.2008р. Формат 60x90/16.

Наклад 100 пр. Замовлення № .

Національний аграрний університет
03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 15